

Imperium en veiligheid: de zoektocht naar legitimiteit

Jacobus Delwaide en Jorg Kustermans¹

ABSTRACT

Empire and Security: the Search for Legitimacy

The doctrine of benevolent empire posits that unilateral security governance has become a necessary and legitimate form of global governance. After first assessing if imperial governance can even be considered an instance of global governance, its claim of legitimacy is scrutinised. It is argued, with reference to the political philosophy of Thomas Hobbes, that its strategy of legitimisation is eventually doomed to fail because benevolent empire appears to downplay both the importance of education in forging legitimacy and the context-specific nature of legitimacy.

In de loop van de “korte” twintigste eeuw (Hobsbawn, 1994) hadden imperia het zwaar te verduren, hetgeen blijkt uit de opeenvolgende neergang van verschillende historische voorbeelden: van het Habsburgse, Romanov- en Ottomaanse rijk, via het Derde Rijk, het Japanse imperium en de Europese koloniale rijken, tot aan het Sovjetrijk. Niettemin staat het imperialisme terug op de intellectuele agenda. Vooral na de terreuraanslagen van 11 september 2001 kende het denken omtrent internationale veiligheid een merkbare opmars van het denkbeeld dat de Verenigde Staten, als een “*benevolent empire*” (Kagan, 1998) nu geroepen was om, waar nodig, de wereldorde unilateraal te schragen (vnl. Ferguson, 2004a, Kagan c.s., 2002, Kaplan, 2001, Lal, 2002, Lieber, 2005 en Mandelbaum, 2005 en 2006). De theorie van het welwillende rijk verdient grondige studie.

Merkwaardig genoeg presenteert deze doctrine zich als een uiterst doeltreffende en legitieme vorm van *global governance*. Deze vaststelling verbaast omdat de literatuur rond *global governance* vaak de nadruk legt op het belang van meerlagigheid, multilateralisme, legaliteit en democratische besluitvorming ter beoordeling van efficiëntie en legitimiteit. Zoals zal blijken staan de ideeën van de nieuwe Amerikaanse imperialisten hier haaks op. Kan hun doctrine, en het beleid dat er uit voortvloeit, niettemin legitiem zijn? Deze vraag vormt de spil van dit artikel. Omdat het hier geen normatieve analyse betreft, dienen we de vraagstelling enigszins

te herformuleren, waarbij onze aandacht verschuift van de mogelijke legitimiteit van het welwillende rijk naar de (pogingen tot) legitimering van deze doctrine; en naar de bronnen van succes of falen van deze legitimering. Hoe probeert het welwillende rijk zich te legitimeren? Het zal blijken dat *benevolent empire* een bewust Hobbesiaanse theorie is en daarom wenden we ons tot Hobbes' politieke filosofie om de these van het welwillende rijk te beoordelen.

Onze analyse verloopt in drie stappen. In een eerste beweging verhalen we het gedachtegoed van de Amerikaanse imperialisten. Wat zegt hun doctrine? In dit deel gaan we ook in op de vraag of de Verenigde Staten al dan niet zinvol als een imperium beschreven kunnen worden. In een tweede onderdeel denken we na over de betekenis van *global governance* en met name over de vraag of het welwillende rijk antithetisch is aan *global governance*, dan wel geïnterpreteerd kan worden als een vorm van mondiaal bestuur. Vervolgens behandelen we het vraagstuk van de legitimering. Aangezien het welwillende rijk, zoals reeds aangegeven, Hobbesiaanse wortels (alsook legitimiteit) claimt, weiden we uit over de betekenis van Hobbes binnen de leer der internationale betrekkingen en gaan we in op de inhoud van Hobbes' politieke filosofie. Hierbij zullen we beargumenteren dat de legitimering van het welwillende rijk gedoemd is te mislukken, onder meer omdat ze Hobbes' nadruk op de noodzaak van educatie uit het oog verliest.

1. Het welwillende rijk

Benevolent Empire is een Amerikaanse doctrine op het gebied van het buitenlandse beleid die meent dat de enorme Amerikaanse internationale macht een gunstige, ordebrengende factor is in de wereldpolitiek en dat de V.S. in de uitoefening van hun macht niet te zeer door internationale rechtsregels gebonden mogen zijn. Zoals algemeen bekend, is de overtuiging dat de wereld nood heeft aan een welwillend rijk niet nieuw: uitdrukkingen als *Pax Romana*, *Pax Britannica*, of "the white man's burden" suggereren dat orde en beschaving door machtige weldoeners met gulle hand worden geschonken aan voorheen wilde volkeren (Maier, 2006). Gedreven door de internationale wedijver tussen grootmachten en door de racistische overtuiging dat het een morele plicht was "hulpeloze en achterlijke", vaak door despotisme onderdrukte, volkeren te hulp te komen, werd het imperialisme een verplichting, "de 'morele roeping' van het Westen" (Hobson & Sharman, 2006). Ook de Verenigde Staten hebben ervaring met de notie een welwillend rijk te zijn. Zo zag Jefferson de V.S. als het rijk van de vrijheid, en was de overtuiging dat democratie en imperium als tweelingconcepten gezamenlijk vooruit zouden schrijden een essentieel bestanddeel van het *manifest destiny*, het Manifeste Lot (Maier, 2006, 1-2). Maar vervolgens keerde het tij:

“The idea of benevolent empire came under hard blows in the twentieth century. If the United States appeared exceptional, it was not because the country was a benevolent empire but because it supposedly eschewed empire. Until a few years ago, most historians and commentators who wrote about empire angrily rejected any application of the concept to the United States as somehow un-American. Most still reject it. Empires meant conquest and annexation; supposedly Americans did not do that. Since September 11, 2001, however, if not earlier, the idea of American empire is back” (Maier, 2006, 2).

Het nastreven van territoriale uitbreiding of controle wordt algemeen gezien als een centrale doelstelling van imperia. Sinds de Verenigde Staten in de 19de eeuw enorme stukken grondgebied verwierven in Noord-Amerika, en sinds het land zich terugtrok uit de Filippijnen, lijkt territoriale expansie niet langer centraal te staan in het Amerikaanse buitenlandse beleid. Op dit vlak lijken de V.S. in een eigen categorie te vertoeven:

“Unlike previous European empires, it has no significant overseas settler populations in any of its formal dependencies and no obvious desire to acquire any. It does not conceive its hegemony beyond its borders as constituting a form of citizenship. It exercises no direct rule anywhere outside these areas; and it has always attempted to extricate itself as swiftly as possible from anything that looks as if it were to develop into even indirect rule” (Pagden, 2005).

Verschillende etiketten passeerden de revue: “imperiale ontkenning”, een “anti-imperiaal imperialisme” (Ferguson, 2004a, 56), of een “liberale imperiale staat” die “geen territoriale controle tot doel heeft” (Bishai, 2004). Andere kenmerken dan directe controle lijken meer van toepassing, zoals bijvoorbeeld de enigszins ongrijpbare idee van een “post-territoriale controle”, aanvankelijk gebaseerd op een “Fordistische” industriële productie en nucleair wapenbezit, vervolgens op consumptie en hoogtechnologische vernieuwingen (Maier, 2006, hoofdstukken 5 en 6). Met name in de relaties met West-Europa lijkt er zich een “transnationale hiërarchisering” te hebben voltrokken, waarbij V.S.-gezinde elites werden geselecteerd en ge-coöpteerd in een systeem van “imperiale coördinatie”, en waarbij de V.S. “gemeenschappelijke beleidsmaatregelen” uitwerkten en voorzagen in belangrijke publieke goederen: “economische en sociale stabiliteit en internationale veiligheid” (Maier, 2006, 233-4). Alles in acht genomen, blijkt “het concept ‘imperium’ [niettemin] misleidend en verbergt het belangrijke aspecten van de huidige internationaal-politieke orde” (Ikenberry, 2004). De vraag of V.S. of het huidige internationale systeem imperiaal van aard zijn, “verduistert meer dan ze verduidelijkt” (Nexon & Wright, 2007). Ze vervolgen: “Decades-long geopolitical developments have, in fact, tended to render American relations, less, rather than more, imperial in char-

acter". Wanneer we immers de ideaaltypische kenmerken van imperia trachten te omschrijven, stellen we vast dat hun structuur gekenmerkt wordt door het bestaan van een imperiale kern en meerdere periferieën, waarbij de verschillende perifere landen of volkeren onderling weinig contact hebben. Dientengevolge kan de kern uiteenlopende overeenkomsten afsluiten met haar periferieën (bijvoorbeeld wat betreft belastings- en beschermingsniveau). Imperia worden met andere woorden gekenmerkt door "heterogene contracten" (Nexon & Wright, 2007). Het steeds verder schrijdende globaliseringsproces maakt het evenwel onmogelijk om onderling contact tussen periferieën te voorkomen, waardoor het aangaan van heterogene contracten eveneens bemoeilijkt wordt (Nye, 2003). Ook al wilden de V.S. een hendaags imperium zijn, het zou niet lukken.

We kunnen dus besluiten dat de Verenigde Staten zich doorheen hun geschiedenis weliswaar zo nu en dan op imperiale wijze hebben gedragen, maar dat deze historische erfenis van de huidige V.S. nog geen wereldrijk maakt (Cox, 2004 en Ferguson, 2004a). Porter daarentegen ontwaart parallellen tussen een fundamenteel zwak Brits imperium en het Amerikaanse "superimperium" (Porter, 2006). Bovendien interesseren we ons niet zozeer voor de vraag welk ideaaltype het meest in overstemming is met de internationaal-politieke ontwikkelingen, maar analyseren we de doctrine van het welwillende rijk – *the benevolent empire*. Sommigen zullen opwerpen dat een analyse van de theorie van het welwillende rijk niet de moeite loont (temeer omdat de V.S. "feitelijk" geen imperium zijn) en dat de idee beter meteen kan worden weggelachen. Ze zou te duidelijk achterhaald zijn. Michael Cox daarentegen waarschuwt:

"[...] we may not like the new imperialists, their ideas or their policy prescriptions; nonetheless, we still need to engage with what they have had to say: in part because of the influence they have exerted and partly because they have generated one of the more interesting public discussions about American power for several years. For serious students of international affairs it would in fact be quite irresponsible not to respond" (Cox, 2004, 590. *Cursivering toegevoegd*).

Net tot deze taak richten we ons hier plichtbewust, dus nemen we het "*American empire*" ernstig (Nexon & Wright, 2004). Etienne Balibar (Balibar, 2003) geeft een tweede aanleiding om de aandacht te richten op de *benevolent empire*-theorie. Hij wijst er op dat Robert Kagan – waarschijnlijk de voornaamste exponent van het welwillende rijk-denken – zowel historisch als filosofisch een stevig onderbouwd betoeg levert dat theoretische aandacht verdient.

Aanleiding voor Kagans artikel, "The Benevolent Empire", was de internationale reactie op de Monica Lewinsky-affaire, waarbij de toenmalige Amerikaanse pre-

sident Bill Clinton in het midden van de storm stond en zijn privéleven werd onderworpen aan een penetrant, typisch puriteins onderzoek. De kans bestond dat hij zou worden ontzet uit zijn ambt. Dit wekte hevige reacties op over de gehele wereld, waarbij de centrale teneur was dat een dergelijke instabiele situatie in het machtigste land ter wereld de orde in de internationale politiek danig zou kunnen verstoren. Dergelijke reacties, zo stelde Kagan vast, stonden in schril contrast met eerdere (en latere) oproepen tot een multipolaire wereldorde. Uit deze episode leidde Kagan af dat ook de buitenwereld stiekem de deugden van de Amerikaanse macht erkent, dat ze beseft welke belangrijke stabiliserende rol Amerika speelt. De kortstondigheid van die reacties ontlokte aan Kagan de volgende uitspraak:

“This brief moment of international concern passed, of course, as did *the flash of candor* about the *true* state of world affairs and America’s essential role in preserving a semblance of global order” (Kagan, 1998, 25. Cursivering toegevoegd).

Aangezien Kagan inzicht had in de “ware toedracht”, m.a.w. in hoe het met de wereld *echt* gesteld is, kon hij klachten of alternatieven niet als volwaardig of oprecht beschouwen: “For all the bleating about hegemony, no nation really wants genuine multipolarity” (Kagan, 1998, 31).

Gebrek aan bescheidenheid – rechtstreekse toegang tot de “*true state of world affairs*” – en een zich hardnekkig vastklampen aan de oorspronkelijke uitgangspunten, dit ondanks duidelijke tegenslagen, kenmerken de zieners van het welwillende rijk. Kagan schreef zijn oorspronkelijke artikel in 1998. Sindsdien werd de Amerikaanse overheid met de nodige moeilijkheden geconfronteerd in Irak. De praktische grenzen van haar macht werden op pijnlijke manier blootgelegd. Desalniettemin houden de “nieuwe imperialisten” vast aan hun geloof. Zo publiceerde Michael Mandelbaum nog in 2005 en in 2006 een bijna letterlijke herhaling van de “*benevolent empire*”-these (Mandelbaum, 2005 en 2006). Mandelbaum vertrekt vanuit de vaststelling dat er geen *balancing* is tegenover de Verenigde Staten, behalve met woorden. De reden hiervoor, volgens hem, is dat: “the United States plays a uniquely positive global role” (Mandelbaum, 2006 en Ferguson, 2004b). Wohlforth bespreekt “rhetorical balancing” binnen een complexere redenering over “unipolariteit” (Wohlforth, 1999, 55). Het land treedt op als een ware wereldregering en voorziet in diensten waarin een nationale regering op nationaal niveau voorziet. Amerika garandeert de veiligheid in Europa en Azië, het trekt ten strijde tegen terroristen en tegen de proliferatie van massavernietigingswapens, bovendien ondersteunt het de internationale economische orde. Anti-Amerikaanse uitspraken van buitenlandse staats- of regeringsleiders zijn eerder gericht op binnenlands politiek gewin dan dat ze geïnspireerd zouden zijn door het Ameri-

kaanse buitenlands beleid (Mandelbaum, 2006, 55). Bovendien is er geen aanlokkelijk alternatief:

“The alternative to the role the United States plays in the world is not better global governance, but less of it – and that would make the world a far more dangerous and less prosperous place” (Mandelbaum, 2006).

Volgens deze neoconservatieve doctrine heeft de Verenigde Staten het recht goed en kwaad te beslechten teneinde de internationale vrede te handhaven. Hiertoe mag het land al zijn machtsmiddelen inzetten, inclusief militaire macht, en zou het niet gebonden mogen zijn door allerhande internationale verdragen. Zulke verdragen zwakken immers de Amerikaanse macht af en hiermee ook de efficiëntie van het Amerikaanse optreden (Lieber, 2005). Maar niet eender welk doel heiligt de middelen. De neo-imperiale strategie stelt zich namelijk het Wilsoniaanse doel de democratie wereldwijd te verspreiden, concludeert John Ikenberry (Ikenberry, 2004, 625-7). Samengevat stellen de nieuwe imperialisten dat een *pax Americana* nodig is om vrede en welvaart in de wereld te garanderen. Aangezien ze voorzien in wezenlijke internationale publieke goederen, dienen imperia te worden verdedigd, niet verworpen (Lal, 2002).

1.1. *Global Governance*

Uit het voorgaande citaat van Michael Mandelbaum, een van de voorstanders van het Amerikaanse rijk, blijkt dat hij *benevolent empire* als een vorm van *global governance* beschouwt. Robert Kaplan, een andere medestander, spreekt in gelijkwaardige termen (Kaplan, 2001, hoofdstuk 10). Hebben ze hierin gelijk? Vaak wordt *global governance*, zeker in Europa (Groom, 2006), gelijkgesteld met internationaal recht, internationale instellingen, en multilateralisme. Binnen deze optiek kan een imperiale strategie, zoals hierboven beschreven, niet worden beschouwd als een vorm van *global governance*. Dit is ook de mening van John Ikenberry, die het huidige gedrag van de Verenigde Staten contrasteert met het Amerikaanse handelen tijdens de Koude Oorlog en vlak erna. In het laatste geval ziet hij de V.S. als een “*provider of global governance*”. Het huidige gedrag van de V.S. daarentegen bestempelt hij als dat van een “*great power pursuing its national interest*”, dit op gedeeltelijk neo-imperialistische wijze, wat volgens Ikenberry neerkomt op het ondermijnen van *global governance* (Ikenberry, 2004, 624-5).

Het is evenwel onduidelijk of de crisis die het multilateralisme momenteel teistert wordt veroorzaakt door het unilaterale optreden van de Verenigde Staten.

Het staatscentrische karakter van het naoorlogse multilateralisme is volgens velen voorbijgestreefd. De focus op soevereiniteit zou de voornaamste oorzaak zijn van de ineffectiviteit van het multilateralisme (Newman, Thakur & Tirman, 2006). De ironie wil dat juist deze ineffectiviteit de noodzaak van een sterk Amerikaans leiderschap – en daarmee ook de noodzaak unilateraal op te treden – in de hand werkt. Zo proberen de V.S. volgens Prins op het terrein van de bestrijding van HIV/AIDS een vooraanstaande en positieve rol te spelen, maar worden ze hierin vaak gefrustreerd door andere landen met meer multilaterale neigingen (Prins, 2006). Omdat het multilateralisme bovendien voorkomt dat er aan het heilig huisje van de soevereiniteit wordt geraakt – hoe gevaarlijk ook de wijze waarop deze soevereiniteit wordt uitgeoefend, heeft de pandemie zich volgens Prins sneller en wijder kunnen verspreiden. Deze schets is uiteraard anekdotisch, er kunnen ongetwijfeld tegenvoorbeelden worden gegeven (zoals het belang van multilateraal beheer van de klimaatverandering). Niettemin kan men op basis van dit voorbeeld argumenten dat vooral de *output* bepaalt of een handeling kan gelden als een vorm van *global governance*. Indien het multilateralisme weinig efficiënt blijkt, moet zelfs de vraag gesteld worden of het per definitie een vorm van *global governance* is; de wijze waarop wordt opgetreden is immers aan verandering onderhevig, maar de noodzaak aan optreden blijft constant. Ook Ruggie onderkent dat *global governance* verschillende vormen kan (en tot op zekere hoogte onvermijdelijk zal) aannemen wanneer hij schrijft: “The power asymmetries between the United States and the rest of the world, especially in the military sphere, will in some measure inevitably produce divergent approaches to global governance” (Ruggie, 2005, 335).

Men kan het “*benevolent empire*” dus inderdaad als een mogelijke, zij het ongebruikelijke vorm van *governance* zien (dit betekent geenszins dat het ook een wenselijke of legitieme vorm is). Een dergelijk besluit vergt weliswaar dat we *global governance* generisch definiëren als “de wijze waarop internationaal in publieke goederen wordt voorzien” en voorbijgaan aan definities die het begrip beperken tot zijn specifieke, multilaterale, variant. Deze conclusie krijgt bevestiging wanneer we James Rosenau benadering in overweging nemen. Rosenau wordt vaak beschouwd als de peetvader van *global governance* als een origineel onderzoeksprogramma binnen de leer der internationale betrekkingen (Rosenau, 1997). Aan het einde van de Koude Oorlog stelde Rosenau vast dat de wereld niet langer op adequate wijze kon worden geduid met behulp van realistische, staatscentrische theorieën. Hiervoor was de internationale werkelijkheid te complex, chaotisch, en incoherent geworden. Rosenau concludeerde:

“[...] there is no single organizing principle on which governance across the Frontier rests, no emergent order around which communities and nations are likely to converge. Viewed on a global scale, governance is the sum of a myr-

iad – literally millions – of control mechanisms driven by different histories, goals, structures, and processes. Perhaps every mechanism shares a history, culture, and structure with a few others, but there are no characteristics or attributes common to all mechanisms. This means that any attempt to trace a hierarchical structure of authority which loosely links disparate sources of governance to each other is bound to fail. In terms of governance, the world is too disaggregated for grand logics that postulate a measure of coherence along the Frontier” (Rosenau, 1997, 404-429, 409).

Inderdaad kan moeilijk worden ontkend dat een veelvoud aan actoren en fora aan het internationaal-politieke proces deelnemen: staten, internationale organisaties, internationale regimes, multinationale bedrijven, ngo's, macroregio's, microregio's, steden, sociale bewegingen, kredietagentschappen, misdadkartels, kennisgemeenschappen, etnische minderheden, enzovoort.

Volgens sommigen kent Rosenaus benadering haar empirische beperking. Met Mark Beeson (2004, 8) kan men dan ontnuchterd vaststellen dat vooral veiligheidskwesties door hun afwezigheid binnen deze literatuur uitblinken.²

Het denken omtrent internationale veiligheid zou vastzitten binnen de ouderwetse dichotomie tussen realisme en liberalisme, met hier en daar enkele constructivistische kanttekeningen.³ Buiten de Rosenau-traditie, en dus buiten het oorspronkelijke *global governance*-paradigma, worden dus wel de nodige, zij het weinig hoopvolle, uitspraken gedaan over de mogelijkheid van internationaal beheer op het gebied van veiligheid. Deze kwestie was immers de inzet van het zogenaamde “neo-neo-debat” dat neoliberalen tegenover neorealisten plaatste. De realisten wilden gerust toegeven dat samenwerking mogelijk was op economisch gebied, maar benadrukten de moeilijkheid van samenwerking op het gebied van internationale veiligheid. Zich beroepend op de tijdloze wijsheid van Hobbes, hadden ze het over de gevaren en onontkoombare gevolgen van de anarchistische structuur van het internationale systeem. Het is er ieder voor zich. Duurzame samenwerking is onmogelijk. Zodra de gezamenlijke vijand wegvalt, desintegreert de alliantie. Internationale instituties bieden geen oplossing. Hun invloed is minimaal omdat staten slechts oog hebben voor “relatieve voordelen” en beducht zijn voor vals spel. De zalvende werking van internationale instellingen valt ten prooi aan de onophoudelijke machtsstrijd tussen staten (Mearsheimer, 1994).

Voorstanders van een Amerikaans imperium beroepen zich eveneens op Hobbes. Zij bezingen, zoals beschreven, Amerika's rol als ordehandhaver in de internationale politiek, met name op het gebied van internationale veiligheid. Binnen deze analyse blijkt *governance* inzake internationale veiligheid dus wel mogelijk, zij

het in de vorm van unilateraal eerder dan multilateraal beheer. De macht van de Verenigde Staten wordt immers gezien als de “provider, protector, arbiter, and final word in international order,” aldus een kritische Ikenberry (2004, 610). Wanneer we deze interpretatie in overweging nemen, blijkt eveneens dat de veiligheidsproblematiek wel aan bod kan komen binnen Rosenaus benadering en dat het Amerikaanse imperium er een zinvolle plaats in kan hebben. Binnen zijn optiek bestaat *global governance* weliswaar uit meer dan alleen *imperial governance*, maar voorbeelden van deze laatste vorm behoren ongetwijfeld tot de “control mechanisms” waarvan de som het geheel van alle *global governance* uitmaakt.

Het concept *global governance* heeft bovendien geen stabiele inhoud: de betekenis kan wijzigen ten gevolge van “reële” historische ontwikkelingen of kan gemanipuleerd worden. Definities van concepten liggen niet vast en vormen de inzet van politieke strijd. Dit geldt *a fortiori* voor politiek beladen concepten als “vrede” of “soevereiniteit”, dus ook voor “*global governance*.” Indien de neoconservatieven erin slagen de definitiestrijd te winnen en daadwerkelijk een unilateraal *governance*-begrip weten te verkopen, dan is de betekenis van de term *global governance* ook effectief veranderd.

2. De (on)mogelijke legitimiteit van het welwillende rijk

In de voorgaande paragrafen hebben we beargumenteerd dat het welwillende rijk inderdaad een mogelijke vorm van *global governance* is en dat deze vorm in sommige gevallen efficiënter kan zijn dan andere, meer traditionele vormen van mondiaal beheer. Is hij ook legitiem? Omdat een eenduidig antwoord op deze vraag een normatieve stellingname vereist en de beperkte ruimte van dit artikel hiervoor geen plaats biedt, zullen we in de volgende secties onze aandacht beperken tot de vraag hoe het welwillende rijk zich legitimeert. Hoe bepleit het zijn legitimiteit? Wanneer we ten slotte argumenteren dat het welwillende rijk niet legitiem kan zijn, gebeurt dit dus niet op basis van een toetsing van het welwillende rijk aan objectieve criteria van legitimiteit, maar veeleer op basis van de conclusie dat zijn legitimeringsstrategie weinig kans heeft op succes.

2.1. *Wankele stambomen*

Een deel van zijn (vermeende) legitimiteit putten de voorstanders van het welwillende rijk uit de veelvuldige verwijzing naar een klassieke denker – Thomas Hobbes. Wanneer een theoretische stroming zich op een lange intellectuele traditie

of op een eminente wijsgeer beroept, verleent dit het gepresenteerde argument in zekere zin het nodige gezag. Wie zijn wij, simpele zielen, om een groot(s) denker zoals bijvoorbeeld Kant (en de zich op hem beroepende theorie van de democratische vrede) tegen te spreken? Maar een dergelijke argumentatiewijze werkt als een tweesnijdend zwaard. Zelfs indien onze eerbiedige voorgangers een eeuwige waarheid wisten te vatten, is het maar de vraag of wij zelf in staat zijn diezelfde waarheid even goed te omarmen en te begrijpen. Naast de moeilijkheid om ideeën uit een ander tijdvak te vertalen naar onze huidige samenleving, loert het gevaar een levenslang werk te herleiden tot een slagzin. Zo bijvoorbeeld Thucydides, wiens Melische dialoog veelvuldig wordt geciteerd om het onveranderlijk en onvermijdelijk amorele karakter van de buitenlandse politiek van grootmachten te beschrijven – én te promoten. De Atheense afvaardiging bij de onderhandeling op Melos rechtvaardigt zich immers met de beruchte opmerking dat, als het erop aankomt, “[...] de sterkeren doen wat in hun macht ligt en dat de zwakkeren aanvaarden wat ze eenvoudigweg moeten aanvaarden” (Thucydides, vertalingen 2001 en 1945). In het Engels luidt deze gretig geciteerde zinsnede als volgt: “[...] while the strong do what they can and the weak suffer what they must”). Maar waaruit zou men meteen kunnen afleiden dat Thucydides deze uitspraak onderschrijft, laat staan goedkeurt? Richard Ned Lebow en Robert Kelly argumenteren overtuigend dat de Melische dialoog – met de strijd om Mytilene – het begin van het einde van de Atheense macht inluidt en dat Thucydides het gedrag van de Atheners als pathologisch beschouwde (Lebow & Kelly, 2001). De doodsklokken luiden uiteindelijk met de fatale expeditie naar Sicilië, uiting van een ernstige vorm van *hubris*). Dit voorbeeld indachtig moet men dan de vraag stellen hoe verstandig de welwillende imperialisten met het klassieke gedachtegoed omspringen.

2.2. *De strijd om Hobbes*

De intellectuele wortels van het nieuwe imperialisme zijn niet eenduidig. De theorie lijkt een dubbele achtergrond te hebben. Enerzijds verraadt ze de invloed van het klassiek-Amerikaanse Wilsonianisme, anderzijds is ze ook deelachtig aan de Hobbesiaanse traditie. Binnen de opzet van dit artikel leggen we ons toe op het Hobbesiaanse karakter van de theorie, enerzijds omdat dit het dominante element lijkt te zijn, anderzijds omdat dit aspect ook de meeste discussie oproept. Zowel voorstanders als critici van de these erkennen de invloed van Hobbes op de doctrine. Zo spreekt Robert Kagan over de Verenigde Staten als een “*Behemoth with a conscience*” (Kagan, 2002). Evenzeer van zijn hand is de opmerking dat Europa in een Kantiaanse droom vertoeft, terwijl Amerika binnen een Hobbesiaanse werkelijkheid handelt (Kagan, 2003). Pagden daarentegen meent dat de Europeanen de echte Hobbesianen

zijn omdat ze zich zo afzijdig mogelijk houden van alle buitenlandse conflicten die geen onmiddellijke bedreiging vormen voor de “binnenlandse” Europese belangen. (Pagden, 2005, 46-57). Ook Robert Kaplan bezingt de noodzaak van het nieuwe Amerikaanse imperialisme in zijn verzameling essays *Krijgspolitiek: Lessen voor de toekomst van klassieke denkers*. (Kaplan, 2003). De titel van dit boek is veelzeggend: Kaplan probeert bewust een traditie, een intellectueel canon te creëren. Hij beroept zich op het gezag van grootheden zoals Churchill, Sun-Tzu, Machiavelli, Livius, Thucydides, Malthus en Kant om zijn uiteindelijke conclusie te onderbouwen: de weldadige werking van het Amerikaanse imperium. De laatste auteur in zijn reeks is Hobbes, die hij met een kwinkslag als “grote onruststoker” bestempelt (hoofdstuk 7), maar van wie hij evenwel de les leert dat echte vrijheid slechts mogelijk is wanneer er orde heerst. Stefano Guzzini, die een constructivistisch antwoord formuleert op het neoconservatisme, is kritischer, maar erkent evenzeer de Hobbesiaanse invalshoek: “On Mars, force is the only source of a necessarily shallow legitimacy. The contract is purely Hobbesian: authority through security” (Guzzini, 2006).

Wederom rijst zich de vraag: “Hoe zinvol is deze neoconservatieve toe-eigening van Hobbes als internationaal-politiek denker?”. Een theoretische stroming die zich beroept op de filosofie van Hobbes neemt, al dan niet bewust, deel aan een allesbehalve recent debat binnen de leer der internationale betrekkingen. Met name twee scholen – realisten en rationalisten – vechten om Hobbes’ intellectuele erfenis (deze paragraaf steunt sterk op Michael Williams’ indrukwekkende artikel, “Hobbes and International Relations: A Reconsideration.” Williams verwerpt de twee standaardopvattingen en biedt zelf een alternatieve interpretatie van Hobbes’ internationale theorie, gebaseerd op een bredere lezing van diens filosofie. Williams’ benadering komt later aan bod. Zie Williams, 1996). De interpretatie van Hobbes binnen de leer der internationale betrekkingen steunt bijna uitsluitend op hoofdstuk XIII van zijn magnum opus, *Leviathan*. Hierin beschrijft Hobbes de natuurtoestand als een oorlog van allen tegen allen. Er heerst anarchie. Ieder is op zichzelf aangewezen. Niemand is te vertrouwen. Om deze filosofische hypothese aanschouwelijk te maken, trekt Hobbes drie vergelijkingen met situaties in de reële wereld: de binnenlandse situatie tijdens burgeroorlogen, de maatschappijen van de primitieve volkeren in Amerika, en de onderlinge verhoudingen tussen soevereinen of vorsten. Met betrekking tot deze laatste groep schrijft Hobbes onder andere:

“[...] yet in all times kings and persons of sovereign authority, because of their independency, are in continual jealousies, and in the state and posture of gladiators, having their weapons pointing, and their eyes fixed on one another; that is, their forts, garrisons, and guns upon the frontiers of their kingdoms and continual spies upon their neighbours, which is a posture of war” (Hobbes, uitgave 1984).

Hieruit leiden realisten, die verandering uiterst onwaarschijnlijk achten (Mearsheimer, 2001, 2) af dat het lot van staten binnen het internationale systeem analoog is aan het lot van individuen in de natuurtoestand. Met andere woorden, er heerst een constante oorlogsdreiging, conflict is onvermijdelijk en samenwerking moet willens of onwillens beperkt blijven (Viotti & Kauppi, 1999, 60-1). Maar de vraag rijst waarom er door Hobbes, en met hem door de realisten, dan geen internationale Leviathan wordt bepleit (Williams, 1996, 225). De instelling van een soevereine heerser was immers Hobbes' oplossing om aan de terreur van de natuurtoestand te ontsnappen. Waarom de oplossing niet doortrekken naar het internationale niveau? De rationalisten, ook gekend als de "Engelse School", grijpen deze schijnbare paradox aan om hun eigen interpretatie voor te stellen. Staten, zo stellen de rationalisten, zijn minder kwetsbaar dan individuen (Williams, 1996, 227). Hobbes is dezelfde mening toegedaan. Anarchie onder staten veroorzaakt volgens hem minder miserie dan anarchie onder individuen:

"But because they uphold hereby the industry of their subjects, there does not follow from it that misery, which accompanies the liberty of particular men" (Hobbes, 1984, 188).

De beperkte kwetsbaarheid van staten laat hen toe om duurzaam samen te werken, om gezamenlijke normen en instituties uit te bouwen. De motivatie om hiertoe over te gaan werd traditioneel (voor de uitbreiding van de internationale gemeenschap buiten het Europese continent) versterkt door het besef belangen en christelijke waarden te delen (Dunne, 2005). Het internationale systeem blijft weliswaar een anarchie, maar dit belet niet dat er regels gelden. Het betreft uiteindelijk een anarchistische *maatschappij* – een *Anarchical Society*. (Bull, 1995). De nieuwe imperialisten eigenen zich Hobbes' erfenis op hun eigen manier toe – de derde vorm van toe-eigening na het realisme en het rationalisme. Ze verdedigen het handelen van de Verenigde Staten als een internationale Leviathan (Kagan, 2004 voor het letterlijk gebruik van de term Leviathan).

2.3. *De ware Leviathan*

Maar wat betekent deze Leviathan bij Hobbes? (*Leviathan*, deel 2. De meest relevante hoofdstukken zijn Hobbes, 1984, 17, 18 en 21). Wat rechtvaardigt de Leviathan? Wat zijn de Leviathans taken? Wat is zijn doel? Waar liggen zijn grenzen? Welke is de geschikte gedragscode voor de onderdanen van de Leviathan? Het is een bekend gegeven dat de Engelse Burgeroorlog (1642-1651) een belangrijke bron van inspiratie vormde voor Hobbes, zozeer zelfs dat hij een boek – *Behemoth* – heeft gewijd aan de geschiedenis ervan. *Behemoth* is geen louter feitenrelaas,

maar eerder een didactische oefening waarbij Hobbes niet de lof zingt van de opstand, maar integendeel voor de gevaren van een burgeroorlog waarschuwt. MacGillivray omschrijft *Behemoth* als een: “detailed study of a rebellion [Hobbes] knew particularly well and resented thoroughly [...]” (MacGillivray, 1970). Afkeer voor politieke chaos, chaos die kenmerkend is voor een burgeroorlog, leidt Hobbes ertoe een soevereine macht te promoten. Het doel is “getting [...] out from that miserable condition of Warre [...]” (Hobbes, 1984, 223). De macht van de soeverein kan geen juridische grenzen kennen; ze moet absoluut zijn.⁴ Dit standpunt lokte sterke kritiek uit van onder meer Locke (276-7 en 323-30). Wanneer een soeverein zijn positie inneemt, verplicht hij zich er echter wel toe de veiligheid *en de tevredenheid* van zijn onderdanen te beschermen (Skinner, 2002). De keerzijde van deze medaille is dat de onderdanen binnen Hobbes’ theorie verplicht zijn te gehoorzamen. Deze plicht werkt niet vervreemdend omdat de onderdanen hun autonome beslissingsbevoegdheid vrijwillig hebben overgedragen aan de Leviathan. De legitimiteit van de macht en de handelingen van de soevereine heerser vloeien voort uit de wens van de onderdaan dat de soeverein zou heersen. De onderdanen hebben ermee ingestemd. Ze hebben het gewild. Hobbes kan dus gelezen worden als een “*consent theorist*” die de eerste schakel vormt binnen de moderne “*social contract*”-traditie (Riley, 1982).

Theoretisch heeft Hobbes zijn theorie van verplichting voornamelijk uitgewerkt in het geval van “sovereiniteit door instelling”, waarbij de onderdanen, zich bewust van de terreur van een burgeroorlog of van de natuurtoestand, vrijwillig beslissen een soevereine leider aan te duiden. Ongehoorzaamheid zou absurd zijn omdat de onderdanen zichzelf ongehoorzaam zouden zijn. Ze zouden hun eigen wensen negeren. Binnen Hobbes’ historische context was het andere, en moeilijkere, geval belangrijker: soevereiniteit door verwerving of verovering. Moet men trouw zweren aan een soeverein die zijn macht op niet-legitieme wijze heeft verworven? Kan zijn machtsuitoefening legitiem zijn? Hobbes beantwoordde beide vragen positief.

Deze vraag was de inzet van de zogenaamde “*engagement controversy*”, een debat dat zich afspeelt vanaf 1649, het hoogtepunt van de burgeroorlog in Engeland: de koning was vermoord, de monarchie en het House of Lords ontbonden, de Republiek uitgeroepen. Hoe moesten royalisten hierop reageren? Moesten ze weerstand blijven bieden? Of moesten ze trouw zweren aan de nieuwe machtshebbers (wat verplicht werd)? Binnen deze context ging men op zoek naar een adequate theorie die de legitimiteit van de nieuwe regering kon staven. Deze theorie “... would need to be capable of performing the revolutionary task of justifying the duty to obey a merely *de facto* and usurping political power” (Skinner, 2002, 287, cursivering in origineel). Waarom is de macht van de nieuwe heerser legitiem? Volgens Riley’s antwoord, op basis van Hobbes, zou de legitimiteit in dit geval eveneens afhangen

van de instemming van de veroverde onderdanen (Riley, 1982, 27). Maar dit ontwijkt de kern van de kwestie. Waarom, immers, zouden de onderdanen instemmen met overheersing door een vreemde macht?

Ten tijde van Hobbes circuleerden er drie antwoorden op deze vraag (Skinner, 2002, hoofdstuk 10). Ten eerste werd er gesteld dat goede christenen zich niet inmengen in publieke zaken. Ten tweede weerklonk hier en daar een argument op basis van het natuurrecht of het goddelijk recht. Als iemand zoveel macht bezat dat hij in staat was een ander te domineren, dan moest dit toch wel een gevolg zijn van Gods wil en voorzienigheid. Goddelijke oorsprong van de machtspositie van de heerser volstond natuurlijk om gehoorzaamheid af te dwingen. Toch ontwikkelde zich een derde argument, gebaseerd op het zelfbelang van de onderdanen. Men kan een vreemde heerser best gehoorzamen, zo stelde deze theorie, omdat stabiele heerschappij een goed functionerende burgermaatschappij mogelijk maakt, omdat dit veiligheid en vrede bevordert. De eerste rechtvaardiging vindt men niet terug bij Hobbes.⁵ Er bestaat discussie over de tweede en de derde rechtvaardiging. Skinner merkt op dat er een stroming is die Hobbes interpreteert als in de eerste plaats een theoreticus van het natuurrecht: we moeten gehoorzamen omdat God het zo gewild heeft. Skinner vindt dit een onzinnige interpretatie en argumenteert overtuigend dat Hobbes het belang van gehoorzaamheid uitsluitend bepleitte op basis van zelfbelang. Skinners redenering is de moeite waard om voluit te citeren:

“If Hobbes intended to ground political obligation on a prior duty to obey the commands of God, then it follows that every contemporary – every follower, every opponent, every sympathiser – equally missed the point of his theory. Furthermore, they were all mistaken in exactly the same way. Consider first the hobbit followers I have discussed. They all locate the grounds of political obligation in the paramount need for self-protection, and trace this paramount need to man’s nasty and brutish nature. Many of them, moreover, specifically cite Hobbes as an authority on both these crucial points. This was also the popularly received impression of Hobbes’s intentions amongst his contemporaries” (*Ibid.*, 282-3).

De onderdaan is dus verplicht om de Leviathan te gehoorzamen. De reden is van functionele aard: indien de onderdaan niet zou gehoorzamen zou men vervallen in, of niet wegraken uit, de natuurtoestand als oorlog van allen tegen allen. Het is niet zozeer een morele, als wel een sociale plicht. Indien men eraan verzaakt, stort de sociale logica ineen. Een kwestie van noodzaak, dus: “[...] *obligation* must be understood in a metaphorical sense, as what is logically necessary to the creation and preservation of society but not morally necessary or dutiful” (Riley, 1982, 24, cursivering in origineel). Hieruit volgt ook dat de plicht voorwaardelijk is. Wan-

neer een soeverein zijn verplichting niet nakomt, zijn doel niet bereikt, vervalt de plicht te gehoorzamen. Dit betekent dat indien een soeverein de veiligheid van zijn onderdanen niet kan garanderen, of zelf deze veiligheid bedreigt, zijn legitimiteit vervalt (Lloyd, 2002, §9). Het recht op leven, en het recht dit leven te verdedigen – zelfbehoud, is een natuurrecht dat onvoorwaardelijk geldt. Wanneer het leven bedreigd wordt, heeft men het recht in opstand te komen.

Maar het nut van een soeverein, zoals we van Skinner leerden, ligt niet enkel in het beschermen van de veiligheid van de onderdanen, maar ook in het waarborgen van hun tevredenheid. Deze vaststelling opent – tenminste voor de soeverein – de doos van Pandora, aangezien de gevallen waarin weerstand tegen de heerser legitiem kan zijn veelelvoudigd worden: niet alleen wanneer het leven, maar ook wanneer de *eer* op het spel staat (*Ibid.*). Bovendien, wie bepaalt of de bescherming geboden door de heerser voldoet? In principe de onderdanen zelf. In dit geval staat er natuurlijk geen grens op het aantal mogelijke verzetsdaden of opstanden (*Ibid.*). Wat zijn de gevolgen? Ten eerste voorkomt deze situatie dat vorsten zich al te tiraniek of roofzuchtig opstellen omdat een dergelijke houding ontevredenheid quasi garandeert (Hobbes, 1984 inzake beperkingen op de soeverein). Ten tweede suggereert deze netelige uitdaging dat de Leviathan voor Hobbes een “*educative state*” diende te zijn (Hanson, 1984). De staat moet volgens Hobbes een opvoedings- of onderwijsprogramma opzetten waarbij de onderdanen deugdzaam handelen krijgen aangeleerd en kennis verwerven inzake de deugden van de Leviathan. Via dit opvoedkundig programma moet epistemologische eensgezindheid gecultiveerd worden: eensgezindheid omtrent de grootste bedreigingen en de juiste oplossingen.

2.4. *De Leviathan en het welwillende imperialismisme*

Nu we Hobbes’ politieke filosofie terdege hebben besproken, kunnen we nagaan hoe zinvol de neo-imperialistische toe-eigening van diens gedachtegoed is. Bij het beantwoorden van deze vraag kunnen we vertrekken vanuit de vaststelling dat de idee van het welwillende rijk duidelijk de *botsing der beschavingen* van de troon heeft gestoten als het dominante paradigma in Amerikaanse beleidskringen. Patrick Jackson verklaart deze snelle opgang door de gelijkenissen die de theorie vertoont met eerdere doctrines, met name met de Wilsoniaanse traditie (Jackson, 2007). Dit bespelen van een bekend thema is een mogelijkheidsvoorwaarde om gehoor te krijgen. Om ze aan de man te brengen, moeten alternatieven worden geënt op het bestaande. Maar een mogelijkheidsvoorwaarde is daarom nog geen voldoende voorwaarde. Bovendien biedt Jackson geen verklaring waarom de Hobbesiaanse poot van het verhaal eveneens verkocht raakte, wat niet onbelangrijk is. Michael

Cox merkt op dat het pleidooi voor een Amerikaans rijk pas echt populair werd na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 (Cox, 2004, 588-9). Deze dag is, volgens Coolsaet, “de catharsis en de katalysator geweest van een ‘nieuw’ buitenlands beleid in de Verenigde Staten”.⁶ De wereld kon effectief worden voorgesteld als een eindeloze aaneenschakeling van dreigingen; in de eerste plaats terroristen, maar ook massavernietigingswapens, dictators, en mislukte staten. De analogie met de conflictrijke, Hobbesiaanse natuurtoestand werd plotseling plausibel. De oplossing – een internationale Leviathan – drong zich op. Robert Kagan en William Kristol aanvaardden zowel de diagnose – een gevaarlijke wereld – als het medicijn – een internationale Leviathan:

“But there is today a ‘present danger.’ It has no name. It is not to be found in any single strategic adversary. It does not fit neatly under the heading of ‘international terrorism’ or ‘rogue states’ or ‘ethnic hatred.’ In fact, the ubiquitous post-Cold War question – where is the threat? – is misconceived. Rather, the present danger is that the United States, the world’s dominant power on whom the maintenance of international peace and the support of liberal democratic principles depends, will shrink its responsibilities and – in a fit of absentmindedness, or parsimony, or indifference – allow the international order that it created and sustains to collapse. Our present danger is one of declining military strength, flagging will and confusion about our role in the world” (Kagan & Kristol, 2000, 4).

Deze interpretatie is niet zonder verdienste. Hanson merkt hieromtrent op dat Hobbes de mening kan worden toegeschreven dat, “[...] if conditions were to become sufficiently grim, a global Leviathan might reasonably be expected to result” (Hanson, 1984, 334). De neo-conservatieven achten de huidige internationale toestand akelig genoeg en bepleiten dan ook, met recht vanuit hun optiek, Amerikaans imperiaal optreden. Behalve de aanleiding delen Hobbes en de welwillende imperialisten ook een zelfde mening over de grenzen van de macht van respectievelijk de Leviathan en het Amerikaanse imperium. Wil hij efficiënt zijn, mag er dus geen juridische grens bestaan aan de macht van de soevereine vorst. Deze idee kent zijn parallel in de overtuiging dat de Verenigde Staten niet gebonden zouden mogen zijn door het internationaal recht. Hun handelingsvrijheid mag er niet door beperkt zijn. Dit betekent geenszins dat het internationaal recht verdwijnt; het kent enkel een andere vorm en inhoud. Vagts spreekt in dit verband over de opkomst van *hegemonic international law* (Vagts, 2001), hetgeen terminologisch gecontrasteerd kan worden met *intersovereign international law*. De dominante macht heeft altijd een grote invloed gehad op de formulering van internationaal recht, maar deze invloed werd traditioneel getemperd door de logica van het machtssevenwicht die niet alleen een politiek fenomeen is, maar steeds ook

een juridisch aspect heeft gekend. Dit traditionele recht is gestoeld op de gelijkheid van staten en op de normen van soevereiniteit en niet-interventie. Hegemoniaal recht stoelt daarentegen op de erkenning van ongelijkheid, op een uitzonderingspositie voor de hegemoniale macht, en op het recht op interventie. Reus-Smit merkt op dat de regering Bush het internationale recht niet zozeer verwerpt, als wel zijn geldigheid aan voorwaarden verbindt (Reus-Smit, 2004, 36). Normen veranderen weliswaar, maar verdwijnen niet helemaal. Merk in deze ook op dat moraal en recht volgens Hobbes slechts mogelijk worden na de installatie van een hiërarchische autoriteit: "Where there is no common power, there is no law; where no law, no injustice" (Hobbes, 1984, 188).

Het is niettemin een bekende kritiek dat de handelingen van de Verenigde Staten – en dus de Verenigde Staten zelf – niet legitiem kunnen zijn wanneer ze niet overeenstemmen met de eisen van het bestaande internationaal recht. Zo stellen Tucker en Hendrickson dat de legitimiteit van de Verenigde Staten na het begin van de oorlog met Irak dringend hersteld moet worden. De keuze om Irak binnen te vallen druiste immers overduidelijk in tegen het internationale recht (Kagan, 2005). Tucker en Hendrickson poneren daarom dat "[t]he first requirement for the restoration of the country's legitimacy is a return to lawful conduct." Het antwoord van de Amerikaanse imperialisten, bij monde van Kagan, is dat veiligheid, en niet wettelijkheid, de legitimiteit van de rol van de V.S. bepaalt (Kagan, 2003). Hierbij verwijst Kagan graag naar de beschermende rol die de Verenigde Staten tijdens de Koude Oorlog speelde, een rol die Europa tegen de gevaarlijke Sovjet-Unie beschermde en de Europeanen – *oh sweet irony* – in de gelegenheid stelde om hun Kantiaanse ingesteldheid te ontwikkelen (Kagan, 2003). Dit is duidelijk een Hobbesiaans antwoord. Hobbes oordeelde immers dat ook *de facto* machten, die op illegale wijze aan de macht waren gekomen, legitiem konden zijn en dus de steun van de onderdanen verdienden. De Amerikaanse rol in de wereld is immers niet analoog aan die van een "soverein door institutie",⁷ maar eerder aan deze van een "soverein door verovering." Noch instemming, noch wettelijkheid verleent in dit geval legitimiteit, wel het verschaffen van veiligheid.

Sommigen ontwaren goddelijke voorzienigheid achter de ontwikkeling van het (buitenlands) beleid van de V.S. aan het begin van de 21ste eeuw:

"By a fluke or a miracle, depending on your point of view, because of the confusion of a few disoriented voters in Palm Beach, Fla., this has been the decade of neoconservatism. Bismarck once said that God looks after fools, drunkards, children and the United States of America. Given the 2000 presidential election, it is clear that he works in very mysterious ways" (Krauthammer, 2005).

Dit herinnert ons aan een alternatieve, ietwat marginale, rechtvaardiging van vreemde, maar *de facto* overheersing die de ronde deed ten tijde van Hobbes: het goddelijke recht of de goddelijke voorzienigheid. Deze rechtvaardiging doet alle twijfel vervallen: God steunt de Verenigde Staten immers, Hij geeft groen licht voor hun buitenlands beleid. Aan de legitimiteit ervan valt dan ook niet meer te twijfelen. Een andere invulling van deze natuurrechtelijke rechtvaardiging vindt men in de idee dat de V.S. met hun beleid de universeel juiste waarden uitdragen en het overduidelijke kwaad in de wereld bestrijden. Voorstanders van een Amerikaans imperium roepen dus een dubbele rechtvaardiging in: zowel veiligheid als het natuurrecht. De dominante idee blijft evenwel dat het verschaffen van veiligheid de uiteindelijke bron van legitimiteit is voor het welwillende rijk.

Men kan stellen dat de theorie van het welwillende rijk de intellectuele erfenis van Hobbes de nodige eer aan doet. De aanhangers van het welwillende rijk lijken alszins meer rechtmatig als erfgenaam dan de realisten. Of ze ook sterker in hun schoenen staan dan de rationalisten, die zoals gezegd uit Hobbes afleiden dat duurzame samenwerking en de totstandkoming van interstatelijke normen en instituties wel degelijk mogelijk zijn, hangt af van de inschatting of de wereld werkelijk zo veel gevaarlijker is geworden dan voordien, of beter: of deze pessimistische inschatting door genoeg waarnemers en beleidsmakers wordt gedeeld.

2.5. *Een noodzakelijk falen?*

Men kan zich elementen van Hobbes' politieke filosofie "correct" of plausibel toe-eigenen. Maar dit betekent nog niet meteen dat de ideeën van Hobbes, of diens interpretatie van het begrip legitimiteit, nog overtuigen aan het begin van de eenentwintigste eeuw. In deze afsluitende paragraaf willen we daarom een kritische beoordeling geven van de theorie van het welwillende rijk: in eerste instantie binnen de theorie van Hobbes, vervolgens voorbij de theorie van Hobbes.

Wanneer Hobbes beslist dat het wijs is om zich te onderwerpen aan een oorspronkelijk illegitieme heerser, dan spreekt hij niet vanuit het perspectief van deze nieuwe soeverein, maar vanuit de positie van een onderdaan. Hobbes was koningsgezind. Zijn kant van de strijd delfde het onderspit toen de koning werd afgezet en de republiek werd ingesteld. Toch pleitte hij – als overwonnene – voor het aanvaarden van het gezag van de nieuwe heerser, omdat een soevereine vorst voor stabiliteit en veiligheid kan zorgen. Wanneer Kagan daarentegen het belang van de Verenigde Staten als stabiliserende macht binnen de internationale politiek uitlegt, spreekt hij als raadgever van de (agressieve) soeverein (Guerlain, 2006). Kagans positie binnen dit debat is dus structureel verschillend van Hobbes' positie in zijn

tijd. Niettemin past Kagans rol binnen een Hobbesiaanse benadering. Zoals gezien verdedigt Hobbes het belang van de “opvoedende staat” omdat deze de vrede op lange termijn garandeert. Hobbes is een “*conventionalist*”, hetgeen betekent dat hij taal, waarheid, en God als conventies beschouwt. Deze ideeën beantwoorden niet aan een externe werkelijkheid, maar bestaan zolang ze gedeeld zijn. Ze worden door mensen gecreëerd en kunnen dus ook worden omgevormd. Opdat de vrede duurzaam zou zijn, moet de Leviathan de onderdanen opvoeden zodat ze dezelfde waarheid zouden delen inzake de bedreigende wereld en de rol van de soeverein in het temmen ervan (Williams, 996 en Jackson, 2004). Kagan kan worden gezien als een dergelijke opvoeder of onderwijzer. Guerlain merkt in dit verband op: “... Kagan is a publicist working for the manufacture of consent among dominant groups” (Guerlain, 2006, 452). Kagan vervult hiermee – net zoals zijn gelijken – een essentiële functie binnen een Hobbesiaanse staat. Maar gezien het actieterrain – de internationale politiek – richt hij zich deels tot het foute publiek. Kagan draagt weliswaar bij tot een versteviging van de legitimiteit van het Amerikaanse beleid binnen de Verenigde Staten, maar vergeet dat de relevante “onderdanen” voor zijn problematiek buitenlandse regeringen of volkeren zijn.

Behalve door opvoedkundige inspanningen (Guzzini omschrijft ze als de “performatieve” en “reflexieve” aspecten van de Amerikaanse macht. Guzzini, 2006, 127-32), staat of valt de legitimiteit van de Amerikaanse macht ook met het objectief verschaffen van veiligheid. De voortdurende strijd in Irak draagt niet bij tot de perceptie dat de V.S. de veiligheid in de wereld effectief weten te garanderen. Deze vaststellingen werpen een nieuw licht op de bovenvermelde uitspraak van Kagan: “For all the bleating about hegemony, no nation really wants genuine multipolarity” (Kagan, 1998, 31). Kagan legt de schuld (de verklaring) voor de beperkte appreciatie van de Verenigde Staten in de wereldpolitiek bij buitenlandse onoprechtheid of buitenlandse onwetendheid. Hobbes’ oordeel zou een andere oorzaak aanduiden: het falen van de Amerikaanse overheid bij het beveiligen of het overtuigen van de “onderdanen”.

Alhoewel de ideaaltypische kenmerken van imperia in deze bespreking van het welwillende rijk niet centraal stonden, willen we niettemin even stilstaan bij één van de wezenlijke kenmerken van imperia, namelijk het afsluiten van heterogene contracten, omdat dit kenmerk een licht kan werpen op de tekortkomingen van het legitimiteitsconcept gehanteerd in de *empire*-theorie. Ter herinnering herhalen we wat verstaan wordt onder “heterogene contracten”. Een imperium bestaat, zoals gezegd, normalerwijze uit een kern en meerdere periferieën, waarbij de verschillende periferieën onderling weinig contact hebben. Dit leidt ertoe dat de kern met elke periferie een verschillend akkoord kan afsluiten (zoveel belastingen, zulk soort bescherming, enzovoort). Elke verhouding van een kern met een periferie is

verschillend gestructureerd (Nexon & Wright, 2007). In zoverre de legitimiteit van een relatie, en van de kern in de ogen van de periferie, afhangt van de blijvende aanvaarding van dit contract, verschillen de voorwaarden voor legitimiteit. Legitimiteit, net als macht (Guzzini, 2006, Reus-Smit, 2004), is “relationally specific”. Los van de vraag of de V.S. nu een imperiale macht zijn of niet, blijft het een feit dat de V.S. een verschillende relatie hebben met Europa, Latijns-Amerika, China, Irak, of Afghanistan (Nexon & Wright, 2007). Wanneer Kagan beargumenteert dat het voorzien in veiligheid, en niet de wettelijkheid, het Amerikaanse buitenlandse optreden legitimeert (Kagan 2004 en 2005), klopt dit misschien voor sommige relaties, maar niet *per se* voor alle. (Het omgekeerde argument geldt net zozeer voor waarnemers die menen dat het Amerikaanse optreden alleen legitiem kan zijn wanneer het in overeenstemming is met het internationaal recht.) Wanneer Hobbes de legitimiteit van de Leviathan onderbouwt op basis van eigenbelang in termen van veiligheid, contrasteert hij de Leviathan met de natuurtoestand. Wanneer men uit een asociale natuurtoestand komt, klopt het misschien dat veiligheid inderdaad legitimiteit garandeert. Binnen deze vergelijking zou een Amerikaanse tussenkomst in een “mislukte staat” legitiem zijn. Kagan, echter, heeft vooral moeite met de Europese tegenstand en hij probeert mede de Europeanen te overtuigen van hun ongelijk. De transatlantische verhouding zit evenwel ingebed in een historisch gegroeid web van normen, regels en instituties. Die zijn weliswaar niet statisch, maar niettemin is de legitimiteit van het Amerikaanse handelen binnen deze context afhankelijk van een overeenstemming met deze *sociale* werkelijkheid. Zo de Verenigde Staten zich niet anders wensen te gedragen, moeten ze hun gedrag toch anders verkopen aan de verschillende doelgroepen. Hun legitimeringsstrategie, wil ze effectief zijn, zal gediversifieerd moeten worden, dat wil zeggen ze zal “*multivocal signaling*” moeten beoefenen (Nexon & Wright, 2007). Wil men verschillende doelgroepen bereiken en overtuigen, dan moet men uiteenlopende argumenten gebruiken, steeds aangepast aan wie men toespreekt. In de mate dat de voorstanders van het welwillende rijk dit niet doen en zijn legitimiteit evident achten, zullen ze er niet in slagen hun toehoorders te overtuigen. Hun pogingen tot legitimering lijken dan ook gedoemd te falen.

3. Conclusie

In dit artikel leverden we een politiek-theoretische analyse van de doctrine van het welwillende rijk. We beargumenteerden in de eerste plaats dat de relevantie van een dergelijke bespreking niet ligt in de kwestie of de V.S. al dan niet werkelijk een imperium zijn. Ideaaltypisch is dit immers niet het geval. Niettemin bestaat er een invloedrijk discours dat spreekt over de welwillende werking van de Amerikaanse

macht in de internationale politiek, en dat bovendien beweert dat deze macht niet gebonden mag zijn door allerhande multilaterale organen en internationale rechtsregels. Deze doctrine, die onder de naam *benevolent empire* bekendstaat, claimt, zoals beschreven, onder meer een effectieve en legitieme vorm van *global governance* te vertegenwoordigen. In het tweede deel van dit artikel stelden we dat *empire* inderdaad een vorm van *global governance* is. Met verwijzing naar Rosenau meenden we dat *global governance* weliswaar niet kan worden herleid tot unilateraal beheer (zoals de Amerikaanse imperialisten lijken te doen), maar dat een dergelijk unilateraal of imperiaal bestuur evenwel deel uitmaakt van de ontelbare *controlemechanismen* waarvan de som de totaliteit van *global governance* uitmaakt. Output, eerder dan vorm, bepaalt of een actie, beleid, of handeling als *global governance* geldt. Ten slotte bespraken we de vermoedelijke legitimiteit van het welwillende rijk door middel van een analyse van de politieke filosofie van Thomas Hobbes. Het welwillende rijk legitimeert zich immers ten dele door Hobbesiaanse wortels te claimen. In de mate dat zijn voorstanders de legitimiteit ervan in verband brengen met het verschaffen van veiligheid – “*authority through security*” – vertolken ze inderdaad een Hobbesiaanse idee. De nieuwe imperialisten verliezen echter uit het oog dat Hobbes evenzeer het belang van educatie benadrukte. Zij achten hun legitimiteit vanzelfsprekend, en eventuele klachten van buitenlandse leiders noodzakelijk onterecht of onoprecht. Hobbes daarentegen begreep dat respect voor de soeverein, en dus de legitimiteit ervan, met name educatieve inspanningen vereist. De soeverein mag niet veronderstellen dat zijn onderdanen beseffen hoe belangrijk en welwillend hij wel is. Hij moet ze hiervan constant overtuigen. Bovendien is de wereld – de potentiële onderdanen van het Amerikaanse rijk – geen uniform gegeven, wat tot gevolg heeft dat de communicatieve of educatieve inspanningen die geleverd worden gediversifieerd moeten zijn. In de mate dat dit niet het geval is, en meer nog in de mate dat zijn legitimering ten opzichte van de “onderdanen” verwaarloosd wordt, is het hele project van het welwillende rijk gedoemd te falen. Of dit al dan niet te betreuren valt, laten we hier in het midden.

Noten

1. Jacobus Delwaide is als politicoloog verbonden aan de KUB/HUB. Jorg Kustermans is verbonden aan de vakgroep Europese en Internationale Politiek van de Universiteit Antwerpen. Reacties op dit artikel zijn steeds welkom: jacobus.delwaide@kubrussel.be of jorg.kustermans@ua.ac.be.
2. Elke Krahnmann bevestigt als uitzondering de regel. Zij past Rosenaus turbulente schema toe op de internationale en Europese veiligheidsarchitectuur en ziet quasi on-

vermijdelijk een amalgaam aan private en publieke actoren werkzaam op het veiligheidsterrein. Maar Krahmann blijft steken in een beschrijvende analyse. Anna Leanders onderzoek vestigt de aandacht op het toenemende politieke belang van private militaire bedrijven. Indien deze bedrijven het beleid beïnvloeden en niet slechts uitvoeren wat de politieke overheden beslissen, winnen ze overduidelijk aan theoretisch, in tegenstelling tot louter militair-technisch belang (Krahmann, 2001 en 2005, Leander, 2004).

3. Cf. Wendt, 1999. Ook Risses constructivistische interpretatie van de “democratische vrede” (Risse-Kappen, 1995). De *securitization theory* of verveiligingstheorie (Buzan, de Wilde & Wæver, 1997) wordt hier buiten beschouwing gelaten aangezien ze geen direct verband houdt met het onderwerp van dit artikel. Maar ook hier rijst de vraag: *who securitizes?* Politieke actoren, de staat, of de samenleving?

4. Lloyd, 2002. Het betreft hier nota bene juridische grenzen. Deze mogen er volgens Hobbes niet zijn. Dit betekent niet dat er geen rationele grenzen kunnen zijn aan het gedrag van soevereine vorsten. Indien hij zijn volk tevreden wil houden, kan het voor de vorst rationeel zijn om voorzichtig op te treden, om zich niet in onnodige en dure avonturen te storten. Michael Williams herinterpreteert op basis van deze gedachte de betekenis van Hobbes voor de leer der internationale betrekkingen (Williams, 1996).

5. Hobbes poneert niettemin dat zij die de natuurtoestand hebben meegemaakt helemaal geen behoefte zouden hebben om zich met politiek bezig te houden, dat wil zeggen om zich te engageren in de publieke sfeer. Zoals F. Kratochwil (1994) aangeeft, zouden ze eerder dromen van een rustig en gemakkelijk leventje. Deze wens doet geen afbreuk aan de idee dat zelfbelang de enige basis voor gehoorzaamheid kan zijn. Hobbes bepleit niet dat de onderdanen hun wensen om een actief publiek leven te leiden zouden onderdrukken (wat gelijk zou staan aan het eerste argument), maar veronderstelt eerder dat ze hiertoe in de eerste plaats geen drang zullen hebben. Dit onderscheid vervaagt zodra we (verder in de tekst) Hobbes' bewust educatieve rol in ogenschouw nemen.

6. Coolsaet, 2002, 59. De impact van 9/11 wordt betwist. Dobson meent dat “nothing much has changed” in de internationale politiek, behalve dat het defensiebudget van de V.S. werd opgekrikt, “[which] helped finance the invasions of Afghanistan and Iraq (Dobson, 2006, 22-25). Voor een analyse van de continuïteiten in het Amerikaanse buitenlands van Bush senior over Clinton tot Bush junior, zie Bacevich 2002.

7. Dit is wel het geval bij de “bottom up”-installatie van een wereldregering, zoals voorspeld door Wendt (2003).

Bibliografie

- Bacevich, A. (2002). *American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Balibar, E. (2003). Which Power? Whose Weakness? On Robert Kagan's Critique of European Ideology. *Theory & Event*, 6, 4.
- Beeson, M. (2004). Governance Goes Global: Power, Authority and Order in the Twenty-first Century, *Australian Journal of International Affairs*, 58, 4, 511-521, 8.
- Bishai, L. (2004). Liberal empire. *Journal of International Relations and Development*, 7, 51-57.
- Bull, H. (1995). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Buzan, B., de Wilde, J., & Wæver, O. (1997). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Coolsaet, R. (2002). *De wereld na 11 Septembe*. Gent: Academia Press.
- Cox, M. (2004). Empire, imperialism and the Bush doctrine. *Review of International Studies*, 30, 585-608.
- Dobson, W. (2006). The Day Nothing Much Changed. *Foreign Policy*, september/oktober, 22-25.
- Dunne, T. (2005). Global Governance: An English School Perspective. In A. Ba & M. Hoffman (Eds.), *Contending Perspectives on Global Governance: Coherence, Contestation, and World Order* (pp. 72-87). London: Routledge.
- Ferguson, N. (2004a). *Colossus: The Rise and Fall of the American Empire*. London: Penguin.
- Ferguson, N. (2004b). A World Without Power. *Foreign Policy*, July / August, 32-39.
- Grieco, J. (1988). Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism. *International Organization*, 42, 3, 485-507.
- Groom, A. (2006). Multilateralism as a way of life in Europe. In E. Newman, R. Thakur & J. Tirman (Eds.), *Multilateralism under challenge? Power, international order, and structural change* (pp. 460-480). Tokyo/New York/Paris: United Nations University Press.
- Guerlain, P. (2006). Robert Kagan and Noam Chomsky: Two ways of being a political intellectual. *Comparative American Studies: An International Journal*, 4, 4, 446-458.
- Guzzini, S. (2006). From (alleged) unipolarity to the decline of multilateralism? A power-theoretical critique. In E. Newman, R. Thakur & J. Tirman (Eds.), *Multilateralism under challenge? Power, international order, and structural change* (pp. 119-138). Tokyo/New York/Paris: United Nations University Press.
- Hanson, D. (1984). Thomas Hobbes's 'Highway to Peace'. *International Organization*, 38, 2, 329-354. Voor het letterlijke gebruik van de term, zie p. 352.
- Hobbes, T. (1984). *Leviathan* [1651]. Geredigeerd en ingeleid door C.B. Macpherson. New York: Penguin.

- Hobsbawm, E. (1994). *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991*. London: Penguin.
- Hobson, J., & Sharman, J. (2005). The Enduring Place of Hierarchy in World Politics: Tracing the Social Logics of Hierarchy and Political Change. *European Journal of International Relations*, 11, 1, 87-89.
- Ikenberry, J. (2004). Liberalism and empire: logics of order in the American unipolar age. *Review of International Studies*, 30, 630, 609-630.
- Jackson, P. (2004). Hegel's House, or 'People are states too'. *Review of International Studies*, 30, 281-287, voornamelijk p. 287.
- Jackson, P. (2007). *After 'the Clash': Huntington, the Cold War, and the New(est) American Empire*, Paper presented at the International Studies Association's 2007 annual conference in Chicago, IL, USA, 28 February – 3 March, 2007, p. 30-3.
- Kagan, R. (1998). The Benevolent Empire, *Foreign Policy*, Summer 1998, 24-35.
- Kagan, R. (2002). Power and Weakness. *Policy Review*, 118.
- Kagan, R. (2003). *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. New York: Knopf.
- Kagan, R. (2004). America's Crisis of Legitimacy, *Foreign Affairs*, 83, 2, 65-87.
- Kagan, R. (2005). A Matter of Record. *Foreign Affairs*, 84, 1, 170-173.
- Kagan, R., & Kristol, W. (2000). *Present dangers: crisis and opportunity in American foreign and defence policy*. San Fransisco: Encounter Books.
- Kaplan, R. (2001). *Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos*. New York: Random House.
- Kaplan, R. (2003). *Krijgspolitiek: Lessen voor de toekomst van klassieke denkers*. Utrecht: Het Spectrum.
- Krahmann, E. (2001). The Emergence of Security Governance in Post-Cold War Europe. *ESRC "One Europe or Several?" Programme*, Working Paper 36/01.
- Krahmann, E. (2005). American Hegemony or Global Governance? Competing Visions of International Security. *International Studies Review*, 7, 531-545.
- Kratochwil, F. (1994). The Limits of Contract. *European Journal of International Law*, 5, 1, 465-491.
- Krauthammer, C. (2005). The Neoconservative Convergence: Some once famously dissenting ideas now govern US foreign policy, maturing as they go. *Global Policy Forum*, <http://www.globalpolicy.org/empire/analysis/2005/0721krauthammer.htm>, 2005, p. 2.
- Lal, D. (2002). In defence of empires. *Economic Affairs*, 23, 14-19.
- Leander, A. (2004). Private Agency and the Definition of Public Security Concerns: The Role of Private Military Companies, *Syddansk Universitet – Political Science Publications*, Working Paper 8/2004.
- Lebow, R., & Kelly, R. (2001). Thucydides and Hegemony: Athens and the United States. *Review of International Studies*, 27, 593-609.

- Lieber, R. (2005). *The American Era: Power and Strategy for the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lloyd, S. (2002). Hobbes's Moral and Political Philosophy., *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/>, § 8.
- Locke, J. *Two Treatises of Government*. In P. Laslett (Ed.) (pp. 276-7 , 323-30). Cambridge: Cambridge University Press.
- MacGillivray, R. (1970). Thomas Hobbes's History of the English Civil War: A Study of Behemoth. *Journal of the History of Ideas*, 31, 2, 195.
- Maier, C. (2006). *Among Empires: American Ascendancy and Its Predecessors*. deel I. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mandelbaum, M. (2005). *The Case for Goliath : How America Acts as the World's Government in the Twenty-First Century*. New York: Public Affairs.
- Mandelbaum, M. (2006). David's Friend Goliath. *Foreign Policy*, January/February, 50-56.
- Mearsheimer, J. (1994). The false promise of international institutions. *International Security*, 19, 3, 5, 5-49.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.
- Newman, E., Thakur, R., & Tirman, J. (2006). Introduction. In E. Newman, R. Thakur & J. Tirman (Eds.), *Multilateralism under challenge? Power, international order, and structural change* (pp. 1-17). Tokyo/New York/Paris: United Nations University Press.
- Nexon, D., & Wright, T. (2004). *Taking American Empire Seriously*. Paper presented at the 5th SGIR conference, The Hague, Netherlands. <http://www.sgir.org/conference2004/papers/Nexon%20-%20Taking%20Empire%20Seriously.pdf>.
- Nexon, D., & Wright, T. (2007). What's at stake in the American empire debate? *American Political Science Review*, 101, 2, 266.
- Nye, J. (2003). *Paradox of American Power: Why the world's only superpower can't go it alone*. Oxford: Oxford University Press.
- Pagden, A. (2005). Imperialism, liberalism & the quest for perpetual peace. *Daedalus*, 134, 2 - Spring, 53.
- Prins, G. (2006). AIDS, power, culture and multilateralism. In E. Newman, R. Thakur & J. Tirman (Eds.), *Multilateralism under challenge? Power, international order, and structural change*, (pp. 308-335). Tokyo/New York/Paris: United Nations University Press.
- Porter, B. (2006). *Empire and Superempire: Britain, America and the World*. New Haven: Yale University Press.
- Reus-Smit, C. (2004). *American Power and World Order*. Polity.
- Riley, P. (1982). *Will and Political Legitimacy: A Critical Exposition of Social Contract Theory in Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, and Hegel* (hoofdstuk 2). Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Risse-Kappen, T. (1995). Democratic Peace – Warlike Democracies? A Social Constructivist Interpretation of the Liberal Argument. *European Journal of International Relations*, 1, 4, 491-518.
- Rosenau, J. (1997). *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, J. (1997). Governance. In T. Sinclair (Ed.), *Global Governance: Critical Concepts in Political Science, Volume I* (pp. 404-429). London: Routledge.
- Ruggie, John G. (2005). American Exceptionalism, Exemptionalism, and Global Governance. In M. Ignatieff (Ed.), *American Exceptionalism and Human Rights* (pp. 304-338). Princeton: Princeton University Press.
- Skinner, Q. (2002). *Visions of Politics. Volume 3: Hobbes and Civil Science* (p. 178). Cambridge: Cambridge University Press.
- Thucydides. *De peloponnesische oorlog*. Vertaling M.A. Schwartz. Amsterdam: Athenaeum – Polak & van Gennep, 2001. Vertaling in het Engels R. Crawley. London: J.M. Dent & Sons, 1945, p. 301.
- Vagts, D. (2001). Hegemonic International Law. *The American Journal of International Law*, 95, 4, 843-848.
- Viotti, P., & Kauppi, M. (1999). *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond. Third Edition*, Boston: Allyn and Bacon.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Wendt, A. (2003). Why a world state is inevitable. *European Journal of International Relations*, 9, 4, 491-542.
- Williams, M. (1996). Hobbes and International Relations: A Reconsideration. *International Organization*, 50, 2, 213-236.
- Wohlfort, W. (1999). The Stability of a Unipolar World, *International Security*, 24, 1, 5-41.